

הספרייה להגות דמוקרטית

תומס סואל

עימות בין השקפות

המקורות האידיאולוגיים
למאבקים פוליטיים

עריכה יהושע ויינשטיין
תרגום אהרן אמיר

הוצאת שלם, ירושלים התשס"א

Thomas Sowell
A CONFLICT OF VISIONS

מפיקה: רחל קביץ
ייעוץ לשוני: רות לנדאו

© 2001

כל הזכויות של המהדורה העברית שמורות למרכז שלם

English text copyright 1987 by Thomas Sowell

Cover Photo: ASAP / AGE / Joan Miguel Horrillo

הפצה:

מרכז שלם, רח' אבישי 3, ירושלים 91087
טלפון 02) 566-0601, פקס 02) 566-0590

E-Mail: shalemorder@shalem.org.il

מסת"ב 965-7052-08-4 ISBN

דאנאקוד 496-1007

נדפס בישראל

Printed in Israel

תוכן העניינים

ט	הקדמת העורך
1	מבוא
	חלק ראשון: דפוסים
5	פרק א: תפקידן של השקפות
11	פרק ב: השקפות גדורות ולא־גדורות
33	פרק ג: השקפות על ידע ותבונה
60	פרק ד: השקפות על תהליכים חברתיים
87	פרק ה: גוני ההשקפות והתפתחותן

חלק שני: יישומים

113 פרק ו: השקפות על שוויון

132 פרק ז: השקפות על כוח

162 פרק ח: השקפות על צדק

194 פרק ט: השקפות, ערכים ופרדיגמות

224 **הערות**

260 **מפתח שמות**

הקדמת העורך

במשך שנות דור התמקד הדיון הציבורי בישראל בשאלה אחת: עתידם של השטחים שעליהם שלטת המדינה מאז מלחמת ששת הימים. העיסוק הנרחב בשאלה זו כפה על הציבוריות הישראלית דירוג פוליטי חד־ממדי, שבו המובן של ימין ושמאל מוגדר ביחס לשאלה האחת הזאת – ואנשי הציבור, המפלגות, וגם האזרחים מן השורה למדו לקטלג את עצמם על פי עמדותיהם בעניין זה.

אך חיי הציבור ברוב המדינות הדמוקרטיות שונים בתכלית מן המצב בארץ. בארצות־הברית ובאנגליה, צרפת וגרמניה, הוויכוחים המאפיינים את השיח הציבורי משתרעים על פני קשת רחבה של נושאים, בנוסף למדיניות החוץ – מן היחסים בין הדת למדינה, דרך תפישות בענייני חוקה, שיטות למאבק בפשע ומדיניות חינוך ובריאות, ועד למדיניות פיסקלית ומיסוי. בישראל כל הנושאים האלה, שהם לחם חוקה של הדמוקרטיה המודרנית, נראו עד לא מזמן כנושאים "משניים", שהציבור יוכל להתפנות אליהם רק כבוא השלום.

עימות בין השקפות

אולם, בשנים שאחרי חתימת הסכם אוסלו ב־1993, חלה התפתחות חשובה. למרות שפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי הוא עדיין חזון לעתיד, התחיל הדיון הציבורי לגלות עניין חסר תקדים בסוגיות שנדחקו לשוליים במשך שלושים שנה ויותר: המהפכה החוקתית, הקרע בענייני דת, האלימות במשפחה, האבטלה והמדיניות כלפי בני מיעוטים. כל אלה, ונושאים נוספים, נדחפו לכותרות ותפסו מקום לא־קטן בסקרי דעת קהל העוקבים אחרי הבעיות המעסיקות את הציבור. גם פוליטיקאים מכל המפלגות מצאו את עצמם נדרשים לנקוט עמדות בעניינים שלפני שנים מעטות נראה שהם מתאימים לדיון ציבורי רק במדינות אחרות.

מובן שאי־אפשר לדעת אם יהפוך שינוי זה לתופעה של קבע. אך דומה כי העיסוק הגובר באופיים של המשטר והחברה בישראל מסמן את קצה של הנכונות להמשיך בהדחת נושאים מעין אלה. הצורך לפתוח בדיון בנושאי פנים ידרוש, כנראה, תהליך מסוים של חינוך עצמי ושל לימוד, בקרב אזרחים ומנהיגי ציבור כאחד, לגבי ההשקפות השונות – רדיקליות, ליברליות ושמרניות – שפותחו במערב כדי להתמודד עם הסוגיות האלה מאז ייסודה של הדמוקרטיה המודרנית לפני למעלה ממאתיים שנה.

* *
*

בספרו עימות בין השקפות, מציג הכלכלן וההיסטוריון האמריקני הנודע תומס סוֹאֵל מעין "מורה נבוכים" למחשבה המדינית והחברתית המערבית בשתי המאות האחרונות, ולהשלכות של תפישות שונות על הסוגיות המרכזיות של ימינו. לטענתו, ביסוד המאבקים הפוליטיים המתמשכים בעולם הדמוקרטי מונחת מחלוקת בסיסית לגבי טבעם של האדם ושל החברה האנושית. ממחלוקת זו נובע עימות מתמשך

בין שתי השקפות עולם, הקובעות את אופיו של הדיון הציבורי בדמוקרטיה המערבית, בנושאים רבים, במשך שנים רבות. בגרעין כל אחת מן ההשקפות האלה מזהה סואל שרטוט ראשוני של מהות האדם ואופן תפקודה של החברה האנושית: השקפה אחת רואה את האדם כיצור גמיש למדי ובעל פוטנציאל גבוה, ולרוב בלתי מנוצל, להשתכלל ולשפר את עצמו ואת זולתו; והשקפה שנייה תופשת את האדם כבעל אופי שניתן לשפרו, אם בכלל, רק לאורך דורות, וכיצור שמאמציו לתקן את החברה מחטיאים את מטרתיהם בתדירות מבישה, ואף הישגיו הממשיים נתונים תמיד לערעור.

מן המחלוקת הזאת בהשקפה נובעות באופן הגיוני המחלוקות העומדות במרכז הדיון הדמוקרטי: על מהותם של מושגים כגון שוויון וצדק; על טיבם של תהליכים בחברה ובהיסטוריה; ועל המדיניות הרצויה במגוון רחב של תחומים, ביניהם חוקה ומשפט, חינוך וחברה, כלכלה וביטחון.

מכאן יוצא שמחלוקות אינספור אינן אלא חלקים ממחלוקת אחת יסודית: עד כמה מסוגל האדם לגרום לחברה שבתוכה הוא חי לקבל צורה חדשה לפי הדרישות? מי שסבור שיכולת זו רבה, יבקש לרתום את המחקר, את כוחה של המדינה ואת מסירותו של הציבור לעיצוב מחדש של החברה ולפתרון בעיותיה. מי שסבור שהיכולת הזאת קיימת רק במידה מוגבלת יבקש לחזק את מעלותיה של החברה הקיימת ולמתן את מגרעותיה, אך ייזהר מחיפוש אחרי פתרונות מרחיקי לכת ומהפכניים, שמא פתרונות אלה יגרמו בעיות חדשות.

עימות זה בין השקפות נמשך כבר לפחות מאתיים שנה, וסואל אינו מצפה להכרעה לטובת צד זה או אחר. בכל זאת, הוא אופטימי לגבי הסיכויים להגיע להסכמה מעשית בסוגיות מוגדרות. כיוון שהמחלוקת היא על טבעו האמיתי של האדם, היא פותחת פתח לאפשרות שמחקר יסודי, יחד עם ניסיון מצטבר, יניבו תוצאות שיתקבלו על דעתם של חלקים גדולים מן החברה. במובן זה, הוא איננו שותף לדעה שהזירה הציבורית, כיוון שהיא נוגעת בעניינים של מהות וערכים, נידונה

פרק א

תפקידן של השקפות

אחד הדברים המוזרים בדעות פוליטיות הוא עד כמה שכוח הוא שיהיו אותם אנשים מתייצבים בצדדים מנוגדים של סוגיות שונות. ייתכן שלסוגיות עצמן לא יהיה כל קשר מהותי זו עם זו. עשויות הן להקיף קשת רחבה של נושאים, החל בהוצאות צבאיות וכלה בחקיקה לגבי סמים או במדיניות מוניטרית או בחינוך. ואף על פי כן יכולים אנו למצוא אותם פרצופים מוכרים מביטים שוב ושוב בזעם זה בזה מצדדים מנוגדים של הגדר הפוליטית. תופעה זו שכיחה מכדי להיות צירוף מקרים, ויותר מדי בלתי נשלטת מכדי להיות פרי מזימה. אם נעיין היטב בטיעונים של שני הצדדים, לעתים קרובות ניווכח לדעת, שהם מושתתים על הנחות שונות מעיקרן. הנחות שונות אלה – שלעתים קרובות הן מרומזות בלבד – מהן באה העקיבות שמאחורי הניגוד החוזר ונשנה בין יחידים וקבוצות בסוגיות שאין ביניהן קשר נראה לעין. יש להם השקפות שונות על דרך פעולתו של עולם. טוב היה אילו יכולנו לומר שעלינו לוותר כליל על ההשקפות ולעסוק במציאות בלבד. אבל אפשר שזוהי ההשקפה האוטופית מכל.

המציאות מורכבת הרבה מכדי שיוכל משהו להשיגה על דרך השכל. ההשקפות כמוהן כמפות המדריכות אותנו בתוך פקעת של מורכבויות מביכות. בדומה למפות חייבות ההשקפות לפסוח על הרבה תואי שטח ממשיים כדי שנוכל להתמקד בכמה שבילים עיקריים שיוליכונו אל מטרותינו. ההשקפות הכרחיות, אבל מסוכנות בדיוק במידה שבה אנו מבלבלים בינן ובין המציאות עצמה. הדבר, שבמחשבה תחילה התעלמנו ממנו, אפשר שלמעשה יתברר שאינו בטל בשישים מבחינת השפעתו על התוצאות. זאת יש לבדוק לאורן של ראיות.

היו שתיארו השקפה כ"מעשה הכרתי טרום-אנליטי".¹ זהו הדבר שאנו חשים או מרגישים בו לפני שאנו בונים כל טיעון שיטתי שאפשר לכנותו בשם תיאוריה, לא כל שכן קודם שנסיק מסקנות ספציפיות שאותן נבדוק לאורן של ראיות. השקפה היא המובן שבו אנו תופשים את דרך פעולתו של העולם. למשל, האדם הפרימיטיבי מפרש, אולי, את תנועתם של עלים כתוצאה מפעולתה של איזו רוח טמירה, ובאופן דומה לזה הוא אולי מפרש את הסיבה לגיאות הים או להתפרצותם של הרי געש. ניוטון ראה את דרך פעולתו של העולם באור שונה לגמרי, ובאור אחר ראה אותה גם איינשטיין. אשר לתופעות חברתיות, השקפתו של רוסו על הסיבתיות האנושית הייתה שונה מאוד מזו של אדמנד פֶּרְק.

השקפות הן היסודות שעליהם נבנות תיאוריות. המבנה הסופי תלוי לא רק ביסוד, אלא גם במידת ההקפדה והעקיבות שהושקעה בבניית המסגרת התיאורטית, ובמידה שבה היא נתמכת בעובדות מוצקות. ההשקפות הן סובייקטיביות מאוד, אבל לתיאוריות בנויות כהלכה יש השלכות ברורות, ועובדות יכולות לבדוק ולמדוד את תקפותן האובייקטיבית. בהירושימה למד העולם לדעת, שהשקפתו של איינשטיין על הפיזיקה לא הייתה שלו בלבד.

ההיגיון הוא רכיב הכרחי בתהליך הפיכתה של השקפה לתיאוריה, כשם שנתונים אמפיריים הם הכרחיים לקביעת תקפותה של אותה

תיאוריה. אבל ההשקפה הראשונית היא זו שחשיבותה מכרעת לשם אותה תובנה חטופה באשר לדרך פעולתו של העולם. כלשונו של פאָרטו:

ההיגיון מועיל להוכחה, אך כמעט לעולם לא לתגליות. אדם מקבל רשמים מסוימים; בהשפעתם הוא מציג – בלי שיוכל לומר כיצד או מדוע, ואם ינסה לעשות כן הריהו מרמה את עצמו – טענה, שאותה אפשר לאמת על דרך הניסוי...²

במידה מסוימת, כל ההשקפות פשטניות הן – הגם שזהו מונח שבדרך כלל הוא שמור עימנו להשקפות של אחרים, לא שלנו. הקליידוסקופ המשתנה תדיר של המציאות הגולמית ודאי שהיה מביס במורכבותו את השכל האנושי, לולא היה השכל מסוגל לפשט, לברור לו חלקים ולראות בהם את השלם. בשום מקום אין הדבר הזה נחוץ יותר מאשר בהשקפות החברתיות ובתיאוריה החברתית, העוסקות בפעולות הגומלין המורכבות – שלעיתים קרובות הן תת־מודעות – בין מיליוני בני אדם. תהיה אשר תהיה ההשקפה שעליה נבנה, לעולם לא יהיה בה כדי להסביר את "נפילתה של כל ציפור־דרור". במיוחד חייבות השקפות חברתיות להשאיר הרבה תופעות חשובות בלא הסבר, או להסביר רק אד הוק, או באמצעות הנחות לא־עקיבות, שאינן נגזרות מהשקפה אחת בלבד. ההשקפה הטהורה ביותר אפשר שלא תשמש בסיס לתיאוריות המרשימות ביותר, קל וחומר התקפות ביותר. ואולם, ייתכן שהשקפות טהורות תבלטנה הנחות סמויות יותר מאשר תיאוריות מורכבות. כדי להבין את תפקידן של השקפות, אפשר שנלמד מספרו של ויליאם גודווין, מחקר בדבר הצדק המדיני (1793), יותר מאשר מהקפיטל של מרקס. אכן, אפשר שניטיב להבין את הקפיטל של מרקס לאחר שנראה איך פעלו הנחות דומות בדגם הפשוט יותר של גודווין. כמו כן, הסיבתיות החברתית הטמונה ביסוד התיאוריות של הפיזיקרטיס הייתה דומה מאוד בעיקריה להשקפה שפיתח בצורה מורכבת

ומתוחכמת יותר אדם סמית – במועד מאוחר עוד יותר (וביתר שאת) מילטון פרידמן.

השקפה, כשימושו של המונח הזה כאן, איננה חלום, תקווה, נבואה או ציווי מוסרי, גם אם אפשר שבסופו של דבר ייגזר כל אחד מן הדברים האלה מאיזו השקפה שהיא. כאן השקפה היא תחושה של סיבתיות. דומה היא לניחוש או ל"תחושת בטן" יותר מאשר לתרגיל בלוגיקה או באימות עובדות. דברים אלה באים לאחר זמן, והם ניוונים מחומר הגלם שההשקפה מספקת. אם הסיבתיות פועלת כדרך שהיא מצטיירת בהשקפה שלנו, אזי נובעות מכך כמה תוצאות אחרות, והתיאוריה היא בירור טיבן של אותן תוצאות. ראייה היא עובדה המבחינה בין תיאוריה אחת לחברתה. עובדות אינן "מדברות בעד עצמן". הן מדברות בעד או נגד תיאוריות מתחרות. עובדות התלושות מתיאוריה או מהשקפות אינן אלא קוריוזים מבודדים.

באמצעות עובדות אפשר לקעקע תיאוריות, אך לעולם אין להוכיח באמצעות עובדות את נכונותן. בסופו של דבר, מספר ההשקפות הוא כמספר בני האדם, אם לא למעלה מזה, וייתכן שלא השקפה אחת בלבד תתאים לעובדה נתונה. עובדות מאלצות אותנו להתנער מכמה תיאוריות – או להתייטר בניסיון ליישב דברים שאין ליישבם – אך לעולם לא תוכלנה להטביע את הגושפנקה הסופית של אמת ניצחת באיזו תיאוריה נתונה. האימות האמפירי יכול רק לגלות איזו מן התיאוריות המתחרות שאנו מעיינים בהן בשעה זו הולמת יותר את הידוע לנו מבחינה עובדתית. מחר אולי תצוץ תיאוריה אחרת שתהלוך את העובדות עוד יותר, או שתבאר את העובדות הללו באמצעות הנחות מועטות יותר, ברורות יותר, או מסברות יותר את האוזן – או שתקיף את התופעה האמפירית הזאת ואחרות כמותה, שעד כה הוסברו באמצעות תיאוריה נפרדת.

ההשקפות החברתיות חשובות בכמה מובנים. הדבר הברור ביותר הוא, שמדיניות המבוססת על השקפת עולם כלשהי יש לה תוצאות המתפשטות ברחבי החברה וקולן מהדהד שנים על שנים, או אף דורות

או מאות שנים. השקפות קובעות את סדר היום למחשבה ולמעשה כאחד. השקפות סותמות את הפרצות הגדולות בהכרח בידע של הפרט. כך, למשל, ייתכן שאדם יפעל בצורה אחת בתחום שבו הוא בקיא ורגיל, אך בצורה הפוכה ממש בתחום אחר, שבו הוא מסתמך על השקפה שמעולם לא בדק אותה בדרך אמפירית. רופא יכול להיות שמרן בסוגיות רפואיות וליברל בסוגיות חברתיות ומדיניות, או להפך. המאבקים הפוליטיים השוטפים הם בליל של אינטרסים, רגשי המונים, התנגשויות אישיות, שחיתות, ועוד גורמים רבים אחרים. אולם במגמות ההיסטוריות הנמשכות יש מידה של עקיבות הנובעת מהשקפות אחדות. לעתים קרובות בעלי אינטרסים מצליחים במידה שהם יכולים לגייס תמיכה מפתחותו של הציבור הכללי להשקפה שאפשר לעורר בעד או נגד מדיניות נתונה. מנקודת המבט של הנעה אישית אפשר שרעיונות לא יהיו אלא הקלפים שבהם בעלי אינטרסים, דמגוגים ואופורטוניסטים למיניהם משחקים את המשחק הפוליטי. אבל מתוך פרספקטיבה רחבה יותר על ההיסטוריה, אפשר לראות ביחידים ובארגונים האלה פשוט נושאי רעיונות, בדומה מאוד לדבורים הנושאות אבקה שלא מתוך כוונה – ובכך הן ממלאות תפקיד חיוני בתכנית הכללית של הטבע, תוך שהן שואפות למטרה משלהן, מצומצמת הרבה יותר.

ייתכן שתפקידם של רעיונות שנוסחו באופן רציונלי יהיה צנוע למדי מבחינת ההשפעה על מערכת בחירות נתונה, על ההצבעה בבית מחוקקים, או על פעולתו של ראש ממשלה. אבל על האווירה שבה מתקבלות החלטות כאלה עשויה לחלוש השקפה מסוימת – או שיחלוש עליה איזה עימות בין השקפות. במקום שבו מילאו אינטלקטואלים תפקיד כלשהו בהיסטוריה, הם עשו זאת לאו דווקא בלחישת עצות על אוזניהם של אדונים פוליטיים, אלא בכך שתרמו לזרמים הגדולים ורבי-העוצמה של תפישות ותפישות מוטעות הסוחפים עימם את מעשיהם של בני אדם. השפעותיהן של השקפות אינן תלויות במידת גיבושן, או אפילו בהיותן ידועות למקבלי ההחלטות. לעתים קרובות

מקבלי החלטות "מעשיים" בזים לתיאוריות ולהשקפות, בהיותם טרודים מכדי שיתפנו לבחון את הבסיס המוחלט שעליו הם פועלים. אולם כאן תהיה מטרתנו דווקא לבחון את ההשקפות החברתיות שביסוד הדברים, שהעימותים ביניהן עיצבו את דמותה של תקופתנו ואפשר מאוד שיעצבו את דמותם של הדורות הבאים.

מפתח שמות

בירד, צ'רלס אוסטין 212	אבות מייסדים 47
בית המשפט העליון של ארצות-	אוון, רוברט 30
הברית 159-158, 155, 116	אוסטרית, אסכולה 43
193, 179, 176, 167-166	איינשטיין, אלברט 210, 6
בלאמי, אדוארד 118, 109, 66	אירופה 209, 109, 14-13
181	אלג'ד, הוריישו 122
בלקסטון, ויליאם 175, 169-167	אלוהים 165, 146, 89, 78, 44
בנתאם, ג'רמי 103-101, 26	אמריקה הלטינית 52
ברט, סיריל 198-197	אנגליה 118, 101, 95, 16
ברית־המועצות 187, 110	175, 168-167
ברק, אדמנד 22-21, 18, 14, 11, 6	אנגלס, פרידריך 100-99
49-48, 40, 38, 36-35, 31, 29	אסיה 150-149
72-71, 64-63, 59, 57-56, 53	אספרנטו 62
169, 130-128, 113, 98, 76-75	אפריקה 149
218, 213-212, 181	ארצות־הברית 47-46, 36, 26, 24
גי'י, ג'ון 36	-125, 115, 110-109, 65, 56
גודווין, ויליאם 28, 23-16, 11, 7	203, 175, 146, 139, 126
59, 57-54, 51, 42, 39-36, 30	באואר, פיטר 151-147, 128
95-92, 89, 83, 77, 72-68, 66	בקה 193
117, 115-114, 109-108, 102	ביקל, אלכסנדר 54

הולמס (המשך)	גדווין (המשך)
191, 179, 177-175	, 129, 127-126, 123-122, 118
הונגריה 209	, 143-142, 140, 138, 136-135
החופש לבחור (פרידמן) 143	, 187, 182-179, 172-170, 163
היטלר, אדולף 211, 196, 107	218, 213, 211, 199, 189
הייסטינגס, וורן 36	, 68, 65, 30, 11
הירושימה 6	211, 161, 151, 146, 109
המהנדסים ומערכת המחירים (ובלן)	גלילאו 210-209
65	ג'פרסון, תומס 27, 24
המילטון, אלכסנדר 26-24, 14	גרמניה 196, 186, 184
, 113, 78, 76-75, 59, 57, 36-35	
125	דאלאמבר, ז'אן לה רון 39
הסכם נאצי-סובייטי 221, 209	דבורקין, רונלד 49-48, 46, 30
הפרדליסט (המילטון ואחרים) 11	, 174, 155-154, 145, 123, 109
136, 36, 31, 25-24, 14	178-177
הקפיטל (מרקס) 7	דיואי, ג'ון 171, 85
ובלן, תורסטין 65, 64, 30	דרווין, צ'רלס 64, 34
ובר, מקס 151	דרוויניסטים חברתיים 129, 122
וטרלו, קרב 16	האייק, פרידריך 34, 31, 29, 11
וולטיר, פרנסואה 39, 30	, 72, 64-63, 58, 49, 46-45, 41
וורן, ארל 83, 49, 47, 36, 30	, 113, 108-106, 84-83, 76-74
זכויות האדם (פיינ) 21	, 181, 169, 127, 122-120
	, 213-211, 208, 191, 187-183
	218
חוק שרמן 47	הדרך לשעבוד (האייק) 218, 120
חוקה של ארצות-הברית 25-24	הובס, תומס 40, 31, 28, 23, 12
, 159, 156-155, 152, 54, 46	207, 197, 127, 84-83, 59-58
, 188, 179-178, 176, 174-173	הודו 126, 36
212	הולבר, פול אנרי 207, 30, 21
טרייב, לורנס 159, 157-154, 109	213-212
190, 179-178, 174-172, 161	הולמס, אוליבר ונדל -46, 44, 31
	, 170-165, 159, 153, 109, 48

מרקס, קרל 7, 21, 31, 88, 98-	119 יוזן
212, 205, 101	198 ינסן, ארתור
מרקסיזם 22, 52, 55, 97-101,	
106-107, 208-209	לאסקי, הרולד 22, 30
משה 45	לויתן (הובס) 29
	לונדון, בית הספר לכלכלה של
נאציזם 107, 186	147
ניוטון 6	לוק, ג'ון 19, 69
	ליפמן, וולטר 11
סאמנר, ויליאם גרהם 123	ליקורגוס 45
סולון 45	לנין, ולדימיר איליץ' 55, 128
סטלין, יוסף 198	
סין 13-14, 150	מארש'ן אלבמה 158
סמיילס, סמואל 122	מבט לאחור (בלאמי) 66, 109, 181
סמית, אדם 8, 13-18, 21, 25-26,	מדיסון, ג'יימס 36, 213
28-29, 31, 36, 40-41, 50, 55,	מוחמד 45
58, 73, 77, 79, 83, 89, 96, 98-	מושבות אמריקניות 36, 136
99, 102, 107-109, 119, 123,	מחקר בדבר הצדק המדיני (גודווין)
125-127, 137, 139-140, 162-	7, 11, 16, 30, 179, 187
164, 169, 175, 181, 197, 201,	מחשבות על המהפכה בצרפת (ברק)
211-212	21, 213
סן-סימון, לואי דהרוברוי 30	מיל, ג'ון סטיוארט 22, 31, 39, 45-
	46, 49, 101-104, 144-145,
עולם שלישי 128, 147-151, 160,	181, 213
220	מירדאל, גונאר 106, 128, 147-
עושר העמים (סמית) 15, 21, 89	151, 161
על החירות (מיל) 144-145	מלזיה 150
פארט, וילפרד 7	מלחמת העולם השנייה 201, 222
פביאנים 30, 95, 109	מלתוס, תומס רוברט 22-23, 199-
פדרליסטים 25, 136, 213	201, 218
פוזנר, ריצ'רד 181, 186	מלתוסיאני 200-201
פטרסבורג 27	מערב 82, 120, 147, 150, 196,
	198, 207, 209

קנדי, רוברט 139	פיזיווקרטים 7, 41, 83
קתולים 52	פיין, תומס 11, 21, 24, 30, 36,
	213
רובספייר, מקסימיליאן 24-25	פילדלפיה 27
רולס, ג'ון 96, 162-163, 183, 187	פראנס, אנטול 81
רומי 119, 196, 211	פרידמן, מילטון 8, 31, 83, 119-
רוסו, ז'אן ז'אק 6, 12, 21, 25, 28,	120, 123, 127, 143, 146, 181,
127, 39, 30	214-212
רוסיה 88	פריז 27, 88
רנד, איין 108-109	פרלמנט (אנגלי) 36, 213
רנדולף, ג'ון 40, 56, 59	
	צרפת 16, 24-27, 82-83, 128-129
שו, ג'ורג' ברנרד 30, 66, 95, 109,	קולרידג', סמואל טיילור 103
116, 118, 122, 127, 130, 181,	קון, תומס 195-196
183, 211, 218	קונגרס אמריקני 59, 154
שולץ, תיאודור 128	קונדורסה, אנטואן ניקולה 18-21,
שומפטר, ג'וזף 53, 213	23, 26, 29-30, 37, 39, 42, 56,
שלי, פרסי 16	67, 71, 92-93, 102, 115,
שנק נ' ארצות-הברית 176-177	127, 138, 171-172, 180-181,
(ה)שפל הגדול 209, 221	189, 199, 213, 218
תורת הרגשות המוסריים (סמית)	קופרניקוס 210
13, 89, 96, 164	קינג, מרטין לותר 139
תיאוריה של צדק (רולס) 96, 187	קנדי, ג'ון 139